

FIATALOK TÉRHASZNÁLATA

(Vidra Anikó)

BEVEZETÉS

A posztmodern korban a világ és az emberi élet lehetőségei megnövekszenek, a társadalom hihetetlen mértékben „fogyaszt”, *informatizálódik és kockázatot vállal*. Az „új típusú társadalom” ifjúsága egészen más típusú problémákkal, életérzésekkel, élethelyzetekkel találja szemben magát, mint mondjuk a korábbi generációkhoz tartozók. Határozott társadalmi átrendeződések – ifjúsági korszakváltás a fogyasztói-, az élmény-, a szabadidő-, a média-, az informatizált-, a tanuló-tudás alapú (?), rizikó-társadalom tükrében – befolyásolják az ifjúsági kultúra alakulását, indukálják az ezen a területen is lejátszódó paradigmaváltást. Ez az átalakulás teszi indokolttá, hogy az ifjúság kutatásában is olyan új módszerekre, elgondolásokra, másfajta megközelítésekre van szükség, melyek segítségével az „új típusú” kérdések, jelenségek, problémák megfelelő módon írhatók le, deríthetők fel. A szocializáció már nem tekinthető többé egyszerű, ismétlődő mechanizmusnak; számos formában, módon és több síkon, dimenzióban játszódhat le, mint korábban. A fiatalok térhasználatának vizsgálata, a tér és identitás kapcsolatának felderítése újszerű bepillantást enged a fiatalok világába, szocializációs folyamataikba, társas kapcsolataikba, személyiségük alakulásába. Kutatásunk célja, hogy a Plázába járó fiatalok térhasználati szokásain keresztül szeretnénk megválaszolni az alábbi kérdéseket:

- A fiatalok hogyan értelmezik, definiálják önmagukat, illetve azokat a tereket, melyeket használnak, „létrehoznak, betöltenek”? (Identitás a kiválasztott térben.)
- Hogyan lépnek be a fiatalok – saját felfogásaikkal, térbeli elvárásaikkal, igényeikkel tapasztalataikkal, élményeikkel – a megkonstruált térbe?
- Hogyan és mi alapján különböztetik meg a „jó helyeket” a „rosszaktól”?
- Hogyan reflektálhat és fonódhat össze a napi, térbeli szerveződés, az Ön-kép, az Én, az identitás bizonyos elemeivel?
- Kialakulhat-e a fiatalok között bizonyosfajta rétegződés (heterogenitás) az eltérő terek használata miatt? (A fiatalok választását befolyásolják-e a szocio-kulturális tényezők?)

1. PROMEXIKUS MEGKÖZELÍTÉSEK

Kutatásunk elméleti háttérében a tér értelmezési lehetőségeinek újragondolása áll. Egy olyan paradigmaváltás, mely lehetővé teszi a tér és annak használói között kialakult „rejtett” dimenziók, kapcsolatok” újszerű, komplex vizsgálatát. *Kutatásunkban pont ezeket a proximikai interakciókat szeretnénk feltárni*. Hall mindenütt kimutatja a

proxemikus, azaz a teret tagoló, közelségeket és szomszédságokat teremtő s ugyanakkor távolságokat tartó emberi magatartási tényezők szerepét. Proxemikának nevezi azt az általa képviselt tudományos vizsgálódási irányt, amely az élőlények s különösen az ember távolság- és térérzékelésével, társaitól való távolságtartásával, illetve egymáshoz való közelítésük és közelségük („proximitásuk”) fiziológiai, pszichológiai és kulturális kihatásaival és a személyes tér problematikájával, s annak érzékelésével foglalkozik. A tér emberi felhasználása, sajátos érzékelése a kultúra egyik jellegzetes megnyilvánulási formája. (Hall, E. T. 1987, 23)

Az ember új dimenziót teremtett: kulturális dimenziót, amelynek csak egy része a proxemika. Az ember és a kulturális dimenzió kapcsolatából mind az ember, mind pedig a környezete kivieszi a részét: kölcsönösen alakítják egymást. (Hall, E. T. 1987, 27) Meg kell értetni az építészekkel, a várostervezőkkel és építetőkkel, hogy ha el akarjuk kerülni a katasztrófát, az emberben olyan lényt kell látnunk, aki állandó párbeszédben áll környezetével: azzal a környezettel, amelyet tervezőink, építészaink, építetőkink jelenleg az ember proxemikai igényeinek semmibe vevésével formálnak. Rendkívül fontos, hogy városaink átépítési terveit az emberi szükségletek felderítését szolgáló kutatás eredményeire alapozzuk. (Hall, E. T. 1987, 30) A döntő kérdés tehát a következő: Meddig hagyhatja figyelmen kívül az ember, a társadalom saját dimenzióját?

1.2. ÉRZÉKELÉS-ÉRTELMEZÉS

Hall – az érzékelés szempontjából – a teret auditív, vizuális, haptikus, termikus, kinezikus, szaglási terekre osztja fel. Nem véletlen, ha megállapítja: az érzékelés nemcsak kultúra-, de egyénfüggő is, s meghatározza a térbeli értelmezés lehetőségeit.

Az érzékelés és az értelmezés elválaszthatatlan. Az emberek információt keresnek a környezetükről azért, hogy megállják a helyüket és fentmaradjanak környezetükben. Amikor egy környezetre gondolunk vagy új környezetben találjuk magunkat, talán a legfontosabb vélemények arról szólnak, hogy érdekes-e, nyomasztó-e, ijesztő-e, megnyugató-e, stb. Egy helyről és tárgyairól kialakított individualista értelmezések összessége egy általános, átfogó értékelést eredményez, egy érzést, benyomást a helyről. Egy analízis szerint nyolc fő érzés van, amit egy tér megismerése vált ki. Ezek kapcsolatának a térbeli reprezentálása a következő:

	éberség	
	gyötrelmes	izgalmas
kellemetlen		kellemes
	nyomasztó	megnyugató
	álmoság	

Az érzékelési reakciók skálája vízszintesen helyezkedik el, ennek két szélső értéke a kellemes és a kellemetlen. A függőleges skála pedig az érzelmi reakciókat mutatja,

ennek két szélső értéke az éberség és az álmoság. Így egy helyszínek lehet élénkítő és álmosító hatása anélkül, hogy kellemesnek vagy kellemetlennek minősítsük. Sok emberben egy hullámvadászt vagy előadóterem ébreszthet ilyen érzéseket. Ugyanígy egy szituáció lehet kellemes vagy kellemetlen anélkül, hogy bármilyen érzelmet okozna. Ezek a szituációk különösen azokban az esetekben tiszták, amelyekben szélsőséges fény-, hang- vagy szaghatások vannak. A köztes állapotokra vonatkozóan a kellemes éberséget izgalmasnak, a kellemes álmoságot megnyugtatónak definiáljuk.

Általában a tervezők nem akarnak gyötrelmes, kellemetlen és nyomasztó vagy álmosító érzéseket ébreszteni, de mégis előfordulhat (lehet rá okuk néha). A tervezőknek tudniuk kell azt, hogy bármelyik skálán egy egységnyi változtatás a környezet jellegének megváltozását eredményezi. Például egy hideg, árnyékos zug tisztán megnyugtató egy napsütéses napon, viszont egy esős napon nyomasztó.

Egy izgalmas gyülekezőhely, például egy amfiteátrum zene vagy tömeg hiányában megnyugtatóvá, sőt nyomasztóvá is válhat. Figyelembe véve a nyilvános helyeken előforduló elkerülhetetlen állapotváltozásokat (feltételeket), a tervezőnek tisztában kell lennie a minőségi változásokkal is, amelyek előfordulhatnak.

A térre vonatkozó különböző érzések 55 környezeti jellemzőre bonthatók.

- kielégítő méret – nem kielégítő méret
- megnyerő – nem megnyerő
- vonzó – nem vonzó
- szép – csúnya
- élénk színek – tompa színek
- vidám – nyomasztó
- tiszta – koszos
- kényelmes – kényelmetlen
- összetett – egyszerű
- újszerű – hagyományos
- kényelmes – kényelmetlen
- zajos – csendes
- hatékony – nem hatékony
- elegáns – díszítetlen
- üres – teli
- drága – olcsó
- divatos – nem divatos
- szabad hely – tiltott hely
- friss illat – áporodott illat
- funkcionális – nem funkcionális
- vidám – sivár
- jó akusztika – gyenge akusztika
- jó színek – rossz színek
- jó hőmérséklet – rossz hőmérséklet

- jó szellőzés – rossz szellőzés
- óriási – apró
- hatásos – hatástalan
- invitáló – visszataszító
- nagy – kicsi
- fényes (világos) – sötét
- modern – ódivatú
- sokcélú – egycélú
- takaros – rendetlen
- új – régi
- rendes – kaotikus
- szervezett – szervezetlen
- kellemes – kellemetlen
- kellemes illatú – kellemetlen illatú
- magán – köz
- csendes – zajos
- tágas – szűk
- lágy fényű – harsány (éles) fényű
- ragyogó – elhanyagolt
- stílusos – stílustalan
- ízes – ízetlen
- rendes – rendetlen
- zsúfolatlan – zsúfolt
- hasznos – haszontalan
- szokásos – szokatlan
- meleg – hideg
- jó egyensúly – rossz egyensúly
- jól tartott – rosszul tartott
- jól szervezett – gyengén szervezett
- arányos – aránytalan
- tág – szűk

A lista alapján az érzéseknek látszólag végtelen számú variációja van, a tényező sokaságához illeszkedve. Minden egyéb hozzárendeli a problémákhoz azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák temperamentumát, hátterét és életformáját.

Városi környezetben, amely főleg mesterséges környezetet jelent, különböző emberek eltérő nézőpontok szerint értelmezik a megosztott környezetüket. Ezen nézőpontok sokaságának biológiai alapját az érzékenységre, reakciókézségre és türelemre vonatkozó hajszálnyi különbségek adják, amelyek öröklődnek, részét képezik az alapvető személyiség-fejlődésnek. Az éretté válás során az emberek megtanulják azokat a viselkedési módokat, amelyeket a társadalom elvár tőlük.

Az emberek szerepek különböző kombinációival bírnak, ezek a szerepek az évek során változnak. Egy egyénnek szülői, politikai aktivista, ... szerepei lehetnek. Ezek a szerepek gyakran erősítve a társadalmi-gazdasági helyzet által megfertőzik az érzékelést, és a tendenciát az átlagos viselkedés irányába mozdítják. Például egy Los Angeles-i emberekről szóló tanulmányban az áll, hogy az alacsonyabb iskolázottságú réteg bizonyos kor elérése után előnyben részesíti a „koloniális stílusú” épületeket és dekorációkat, és kevésbé fogadják el az újszerű épületeket és dekorációkat. Az etnográfiai és antropológiai lingvisztikában a Whorf – Sapír hipotézis kimondja, hogy egy személy nyelve, mivel etnikai háttéréhez kapcsolja, időnézetét befolyásolja.

A nyilvános helyeken való viselkedés szempontjából a nők és férfiak között is különbségeket lehet felfedezni. A nyílt terek és parkok tanulmányozása során kiderült, hogy a nők az erőszaktól és a támadástól való félelmük miatt nem mennek ezekre a helyekre alkonyattól pirkadatig, vagy csak a park azon részeire mennek, ahol más nők is vannak, és a védelem elemi jegyeit fedezik fel.

Ezen kutatás hatására a tervezők meg tudják határozni, hogy a terek mely részei női, férfi és közös. Demográfiai analízisek nagy körvonalakban meg tudják határozni, milyen emberek használnak egy nyilvános helyet, figyelembe véve az adott feltételeket. Az efféle analízisek a várostervezők segítségére vannak a munkában. A közterületek és környezetünk tükrözik az egyének viselkedését, a társadalmi folyamatokat és a közösségi értékek kialakulását.

Annymiféle különbség van a helyek értelmezése között, hogy emiatt csak rendkívüli figyelemmel szabad képet kialakítani az emberekről és érdeklődési körükről. Nem célja a vizsgálatnak az átlagos felhasználó megtalálása, mivel – ha minden fő aspektust figyelembe véve – felállítunk egy átlagot, az valójában nem reprezentál senkit. Ehelyett erőfeszítéseket kell tenni a lehető legnagyobb többség elvárásainak kielégítésére. Lehetetlen és nem ésszerű az összes funkciót belesűríteni, beletenni egyetlen projektbe (egy létesítménybe), amelyet a populáció egy jelentős része elvár. Az össze nem férő funkciókat ki kell hagyni, de a populáció szegmenseit nem. Ezt a megfontolást követve a tervezőknek rendelkezniük kell beleérző képességgel, szerepjátszó képességgel.

2. A TÉR HERMENEUTIKÁJA

Véleményünk szerint – mind az elmélet, mind a gyakorlat szempontjából – interdiszciplináris értelmezésekre és összefüggésekre van ahhoz szükség, hogy olyan új, eddig ki nem mondott térbeli elvárásokat, a fiatalok szempontjából a környezettel szemben támasztott elvárásokat fogalmazzunk meg, melyek a térhasználati szokásokon és a térhez fűződő viszonyukon keresztül vizsgálhatók.

Az épített környezet szocializációs szerepe egyértelmű, tervezésénél számos olyan tényezőt kell figyelembe venni, mely használóihoz igazodik. Különösen, ha ezek a használók a fiatalok. A belső épített környezet jelenlétével egyrészt szabályoz és meg-

határoz. Fizikai létével befolyásolja az „ott és akkor” interakcióját, továbbá az általa képviselt „üzenet” internalizációjára és értelmezésére ösztönzi a jelenlevőt. Nemcsak a szocializáció színteréül szolgál, hanem azt létre is hozza, önmaga is szocializál, interaktív-dialógus viszonyba lép használóival, s életre kel a használói által.

2.1 SZOCIO-TÉRBELI ELMÉLETEK, FOLYAMATOK

Az elméletalkotás középpontjában a tér és az én interaktív, empirikus analízist is tartalmazó szerkezete, illetve a tér és az én kapcsolatának bemutatása – a mindennapi élet a hétköznapi mintáiban – áll. A fiatalok szocio-térbeli folyamatokon keresztül értelmezik és kialakítják térbeli gyakorlataikat, tapasztalataikat, és létrehozzák azt a módot is, ahogyan önmagukat definiálják. A fiatalok utcához, helyhez, térhez fűződő kapcsolatát olyan elemek gondoltatják újra, melyek különböző jelentéssel ruházódhatnak fel a térben. Szükségszerű a térbeli kapcsolatok mindennapi taktikájának, illetve gyakorlatának a bemutatása, illetve a strukturálisan rendezett terek – napjainkban is folyó – rekonstrukciója, interaktív újragondolása. A tér és az Én értelmezéseinek leírásai fontos részt képezhetnek a fiatalok városi környezetben történő térhasználatában.

Massey szerint a térbeliség szerkezete fontos eleme lehet a társadalmi identitás kialakulásának, ami azt eredményezi, hogy a tér és identitás dinamikája előtérbe kerül elméleti szinten is. Ezek az elméletek előmozdították mind a tér, mind az identitás még ki nem alakult, összekapcsolt, komplex bemutatását. (Céljaik pedig, hogy a térbeli kategóriákat újraalkossák. A kutatások azt a módot igyekeznek feltárni, melyben a tér, mint a társadalom dialektikus alkotója szembehelyezkedik a fix, állandó, statikus, természettel.) Továbbá a „szubjektum feltérképezése” („mapping the subject”) összefüggésbe hozza ezeket a folyamatokat a szubjektivitás identitás konstrukciójával, így az Én értelmezése annak az értelmezésnek a részévé válik, mely szerint az individuumot a környezet befolyásolja és fordítva.

- (Shields, Sibley, Anderson-Gale, Kirby, Massey): 1. A térbeli szerveződés döntő szerepet játszik a szubjektivitás formálódásában.
- (Kirby): A tér fontos eszközöket biztosít az identitás szerkezetét kialakító több elem számára, beleértve az emberi testet, a mozgásokat, a társadalmi kategóriákat.
- Kialakul egy véget nem érő folyamat a lokális és globális tér valamint az identitás között. A hely és az identitás egyfajta összefüggő táblaként értelmezhető. Massey az Identitást és a teret a társadalmi kapcsolatok interaktív oldalaként fogja fel, mely Hely-et és Én-t hoz létre:

SPACE----- IDENTITY
PLACE----- SELF.

Massey a helyet mint a társas kapcsolatok nem állandó hálózataként fogja fel: „Ha a helyek a társadalmi interakció terminológiájában újrafogalmazódnak, akkor ebben az esetben ezek az interakciók sem állandóak. Azaz folyamatról beszélhetünk.”

Massey terminológiájában a kultúra a társadalmi kapcsolatok/interakciók termékévé válik.

A tér és identitáselméletek szorosan illeszkednek a társadalmi/térbeli folyamatokba, hálózatokba. A tér/íjfűség analitikus kutatásai arra koncentrálnak, hogy a tér – szerkezetileg – hogyan illeszkedik a fiatalok életébe. A tér és az identitás belső összefüggéseinek tágabb értelmezésekor ezek a folyamatok szorosan egymásba kapcsolódnak. Fontos, hogy a tér szerkezete hogyan egészíti ki a társadalomét, illetve a hatalmi viszonyok reprodukcióját. A tér és a társas kapcsolatok kutatásában is egy paradigma-váltásra van szükség, mely a tér értelmezési lehetőségeinek újragondolását teszi indokolttá.

A kutatási beszámolókból a kutatók gyakran elmulasztják a fiatalok saját tér definíciójának, mint interaktív folyamatnak a megemlítését. (Azt, hogy a fiatalok hogyan definiálják a körülöttük lévő helyeket, tereket.). A fiatalok pedig aktívan vesznek részt a strukturális paraméterek – ezeket a térben identitásuk segítségével hozzák létre – újratermelésében. Felmerülhet továbbá az a kérdés, hogy a fiatalok milyen módon tartják fenn, választják és változtatják, alakítják „térbeli ön-invesztációjukat” és hogyan viszonyulnak ahhoz a környezethez, mely gyakran kirekeszti őket. A fiataloknál a tér elsődleges szerveződése a helyek megkülönböztetését is jelenti, melyek egyrésztől

- biztonságérzetet, másrésztől
- negatív-kirekesztő jelleget öltenek.

A problémás és konfliktusokkal teli helyeket bizonyos típusú emberekkel és a térbeli kirekesztéssel kapcsolják össze. Ily módon a tér és identitás élményére olyan kategóriák is hatnak, melyeket a fiatalok maguk hoztak létre. Ez a kétarcú folyamat gyakran döntő szerepet játszik a fiatalok Én-értelmezésében is, mely egyúttal a csoportok közötti határokat is meghúzhatja!!! Például a nagy bevásárlóközpontok, Plázák szervezett teret biztosíthatnak számos fiatal számára. Terük és az identitás felruházódik jelentéssel, cselekvési formákkal, s ezáltal képessé válhatnak a fiatalok is saját identitásuk megfogalmazására (magukat kell megkülönböztetniük másoktól).

A fiatalok rétegzettsége, csoportok szerinti megoszlása függ az eltérő térhasználatától és azok minőségétől is:

- ahol jól és kellemesen érzik magukat
- ahol nem érzik annyira jól magukat s negatív benyomások érik őket.

Ezt a folyamatot még a szocio-térbeli hálózatok szerkezete is felerősíti. Ugyanis ezek segítségével húzzák meg a fiatalok a jó és rossz helyek határait, bár ezek a határvonalak függenek az egyéni szocio-kulturális környezettől is. Továbbá előrevetíthetik azoknak a személyiségjegyeknek a kialakulását, melyek később erősebben jelenhetnek meg az identitás kialakulásában. A hálózatok minden egyes fiatalnál másként működnek. A fiatalok maguk alakítják ki, hogy a tér és az identitás miként válhat a hálózat mozgatórugójává.

3. EGY TEREPKUTATÁS LEHETŐSÉGEI

A fiatalok térhasználata – véleményem szerint – terepkutatásra alkalmas fókuszpontnak bizonyulhat. A terepkutatás kvalitatív adatokat tartalmaz, melyeket nem nagyon lehet számszerűsíteni. Mélyebb és teljesebb megértésre tehetünk szert, attitűd- és magatartásbeli finomságokat ismerhetünk fel vele. Nem pusztán adatgyűjtési tevékenység, hanem egyben elméletalkotás is. Egy folyamatban lévő, előre meg nem jósolható folyamatot próbálunk megérteni így, megfigyeléseket végzünk, általános és tapogatózó megállapításokat fogalmazunk meg, amelyek további, bizonyos fajta megfigyelések szükségességére utalnak. Előnye, hogy a társadalmi jelenségeket természetes közegükben figyelhetjük meg. A fiatalok térhasználatának vizsgálatát terepkutatás során deríthetjük fel (Babbie, E. 1995, 334).

1. két vagy több fiatal *találkozás*át vagy interakcióját
2. fiatalok által *elfoglalt pozíciók* és a hozzájuk tartozó *magatartási formák* vizsgálatát
3. *csoportokat*

A fiatalok térhasználatának és identitás-kialakulásának összefüggéseit résztevő megfigyelés során deríthetem fel. A megfigyelés során – feltehetőleg – kutatásom célját nem közlöm a megfigyelttel, igyekszem majd természetesként viselkedni velük. (Esetleg még *résztevőként megfigyelő* is lehetek, de ebben az esetben magamat kutatóként kell azonosítom, a fiatalokkal interakcióba léphetek, de egyáltalán nem teszek úgy, mintha magam is résztvevő lennék.)

Az *adatgyűjtés fő módszere* lehet – szerkezetileg – a **strukturálatlan interjú**. Bár azt tudnom kell, hogy kb. mit szeretnék megtudni, azonban sem a kérdéseket, sem a sorrendjüket, sem a megfogalmazásukat nem tervezem meg előre. A kommunikáció iránya, a szerepek állandósága – előreláthatólag – rögzített helyzetet tükrözne. Az interjú készítése zárt térben történne, mely intimitást és biztonságérzetet is nyújt a megfigyelt fiataloknak. A kérdések célja információgyűjtés, az interjú célja pedig a kutatás során megfogalmazott kérdések megválaszolása lenne. Fontos, hogy odafigyeljek, összpontosítsak a beszélőre, a verbális és nonverbális kísérőjelenségekre, illetve tartsam a szemkontaktust is. Hatékonyan kérdezzek, a beszélőt csak minimálisan ösztöngözzem s ha szükséges, tanúsítsak önmérsékletet, kontrollált empátiát. Ne egyszerűen csak a beszélőt hallgassam, hanem kövessem és állítsam rendszerbe a verbális tartalmat. Kérdéseimmel járjam körül a témát, s mindig igyekezzek egy gondolatot lezárni. Ha következetlenségeket, pontatlanságokat, csúsztatásokat ismerek fel, pontosító kérdésekkel, értéktelenség nélküli visszajelzésekkel végezzem el a korrekciót. (Hibákat eredményezhet, ha halmozom a kérdéseket, ha bizonyos válaszokat sugallok vagy – magatartásomat illetően – elmulasztom a kontrollált verbális, érzelmi empátiát.) Gyakorlatilag ez a módszer kismértékben **beszélgetés** is, melyben én szabom meg a beszélgetés fő irányát, a továbbiakat viszont nem (természetesen kérdéseimmel a céljaimnak megfelelően irányíthatom őt). Például:

- Milyen gyakran jársz ide és mennyi időt töltesz itt el?
- Miért pont ide szeretsz járni?
- Mit jelent számodra ez a hely? stb.

Az adatgyűjtés másik lehetséges formája az **élettörténetek** elmeséltetése lehet. A beszélgetés során kérem, hogy a fiatalok rajzolják meg hétköznapi **„útvonal-térképüket”** is. A megfigyelés során **naplót** készítek, melybe a terepkutatás minden apró részletét lejegyzem. A fiatalok legfontosabb jellegzetességeit – életkor, nem, iskolába járás esetén az iskolatípusa, családszerkezete – egy űrlapra jegyezhetem fel, melyen ezek egyszerűen tüntethetők fel. Feltehetőleg az első lépésben csak vázlatos feljegyzések készíthetők (minden jegyzeten szerepelnie kell a keletkezés napjának és órájának), de a második lépésben kibővíthetem ezeket és végül le is tisztázhatom. Előbb-utóbb elemezni és értelmezni kell a megfigyeléseket, magartástípusokat kell megkülönböztetnem, s fel kell fedeznem a megfigyelt dolgok mögöttes értelmét.

Az „úti térképek”-et – a megfigyelt személy elmondása alapján – a megfigyelőknek kell lerajzolniuk. A „Milyen helyeken, térben fordulsz meg egy hétköznapi? Meséld el, hogy reggeltől estig hol jársz – pl. Pláza, iskola stb. – és mennyi időt tartózkodsz az egyes helyeken?” kérdésekre adott válaszok alapján kell az adatrögzítőnek egy vázlatot készíteni. Érdemes egyszerűsítő jeleket, rövidítéseket használni – például otthon = négyzet vagy O betű, Pláza = téglalap vagy P betű, stb. –, majd otthon letisztázni és egy végső, szépen megrajzolt változatot készíteni, esetleg megfelelő program segítségével számítógéphez bevinni.

A **rendszerzés** során – a *napló* alapján – nyithatók életrajzi dossziékat a megfigyelt fiatalokról, illetve csinálhatók – fő szempontjaink alapján – más egységeket is. Ha például azt feltételezem, hogy a család szerkezete (teljes, csonka, egyéb, stb.) befolyásolja a fiatal térhasználatát és az egyes helyeken eltöltött idő mennyiségét, akkor nyithatók egy „család” feliratú dossziét vagy fájlt, és az idevonatkozó – az adatgyűjtésből származó – elemeket itt összegyűjthetem. Feljegyzéseim során előfordulhat, hogy egyes elemek átkerülhetnek egy újonnan létrehozott halmazba. A rendszerzés során természetesen használnom kell a számítógépet, hiszen teljesen leegyszerűsíti a beillesztés, kivágás menetét, megkönnyíti az anyagok újrendszerzését. Például a keresőprogramba elég, ha bizonyos kulcsszavakat – „család”, vagy minősítések – beírunk, és rögtön látjuk az előfordulás helyét és számát.

Az „úti térképek”-en lejegyzett információkat is érdemes **rendszerz**ünk. Kialakíthatunk például dossziékat aszerint, hogy ki hány órát tölt otthon, a barátoknál (például 1 dossziéba kerülnek azok, aki este 2-3 órát töltenek szüleikkel), hány helyet érint egy nap, stb. Természetesen minden egyes szempontnál újrendszerzünk is, de itt is a megfelelő számítógépes program segítséget adhat. Ezeknek az adatoknak a rögzítését megoldhatnánk kevésbé időigényes, táblázatos formában is, de a rajz sokkal átláthatóbb és későbbi (más típusú) kutatás szempontjából is sokkal előnyösebb ez a megoldás. (Lehet például olyan vizsgálatot készíteni, hogy térben mekkora kiterjedésű az

a terület, amelyet egy nap használnak a fiatalok. Milyen messze esnek ezek az otthonoktól? A város külterületein és belterületein lakók térképeinek összehasonlítása. A külvárosban élők is ugyanúgy, ugyanarra a célra használják-e a „köztereket”, mint az ott lakók?)

A naplóban rögzített interjúk elemzéséből nagyon sok olyan dolgot megtudhatok, amelyeknek sajátos szerepük van az általunk vizsgált serdülőkorban. A megfigyelt egyén nyelvi prezentációjából következtethetek arra, hogy hogyan beszél, gondolkodik; az én-kép prezentációjából, hogy milyen én-képe van, a család leírásából életkörlményeire, egyéb biográfiai jellemzőire, tapasztalataiból, következtéseiből életfilozófiájára. (Épp ezért torzítást okozhat a beszélő által elmondottak átfogalmazása, új információk, szavak bevezetése, néha egy-egy résztema indokolatlan elmélyítése, továbbblendítése.)

Az elemzés során a hasonlóságokat, eltéréseket, interakció- és eseményfajtaikat, illetve egyes magatartási normákat is kereshetek. Például, az azonos iskolatípusba járók (gimnázium, szakközépiskola, stb.) körülbelül azonos időtartamot töltenek-e el a Plázában? Egy – esetleges – csoport minden egyes tagja ugyanannyi időt tölt-e el a csoportban, a megnevezett térben. Hasonló-e a hely minőségének megjelölése („jó, biztonságos, stb.)? Ezen esetekben célunk az általános összefüggések felfedezése lehet. Másfelől figyelmem kell a különbségekre is (például a csoport egy tagja egész másként jelöli meg annak az okát, hogy miért szeret a Plázába járni). A magatartás olyan jellegzetességeivel is találkozunk néha, amelyek mögött nincsen könnyen felismerhető norma. Ilyenkor el kell készíteni a magatartások osztályozását: a típusváltozatok rendszeres felsorolását. Mikor ezzel készen vagyok, kereshetek olyan további magatartásmódokat, melyek együtt járnak e magatartásfajtaikkal. Például: A „gazdagabbnak látszó családok” gyermekei nyitottabbak, készségesek a kutatásban, vagy a „szegényebbnak látszó”? A terepkutatás lényegi sajátossága még a rugalmasság is, hiszen az adatgyűjtés és az elemzés közötti állandó kölcsönhatás bármikor módosítást eredményezhet a kutatás menetében.

Ha a terepkutató egy *kódolási* lépést akar közbeiktatni, akkor gyakorlatilag kvantitatív elemzést tud végezni a terepen készült kvalitatív jegyzetei alapján. Az eljárás lényege, hogy az egyedi információdarabokat egy változót alkotó attribútumok sokkal szűkebb skálájára redukálja le. (Például a „Miért szeretsz ide járni? kérdésre többféle válasz születhet. Az érzelmi viszonyulás kódolása alapulhat – hipotézis csak – a helyen – a Pláza, mint „hely” szeretetén, illetve alapulhat a társaságon – „mert a többiek is itt vannak... és jó itt lenni”).

Az „úti-térképek” elemzése során ismételten hasonlóságokat, eltéréseket, „érdekeségeket” keresek. Az elméletalkotás és a mintavétel során kialakult tapasztalatokat felhasználva a „térképek”-et lekódolhatjuk:

- Az iskolatípus és a Plázában eltöltött idő aránya alapján
- A család szerkezete és Plázában eltöltött idő alapján
- A feltehetőleg egy csoportba tartozó egyének egész napjának összehasonlítása alapján.